

Alenka Zupančič Žerdin*

Hegel in Freud: med *Aufhebung* in *Verneinung*

Namen pričujočega teksta je vzeti v skupni premislek dva koncepta (oz. dve konceptualni operaciji), ki prihajata iz zelo različnih tradicij in kontekstov. Prvi je Freudov koncept *Verneinung*, ki ga razvije v kratkem, a izjemnem tekstu s tem naslovom, v slovenščino prevedenim kot »Zanikanje«. Drugi pa je Heglov koncept *Aufhebung*, torej ključna operacija dialektičnega gibanja in – kot v svoji *Logiki* zapiše sam Hegel – eden »najpomembnejših pojmov filozofije«. Pojem je notorično neprevedljiv, kolikor namreč združuje dva nasprotna pomena, odpraviti in ohraniti, ki se jima pridružuje še tretji, »povzdigniti«.

V svojem kratkem komentarju Freudovega *Verneinung*, ki ga je podal v okviru Lacanovega seminarja in na njegovo vabilo, je Jean Hyppolite, eminentni francoski heglovec, mimogrede že opozoril na način, kako Freud v svojem tekstu uporablja besedo *Aufhebung*, in to navezal na Heglovo razlikovanje med različnimi tipi negacije (zlasti v znamenitem poglavju *Fenomenologije duha* »Gospodstvo in hlapčevstvo«)¹. Ta Hyppolitov mimobežni namig bomo tu vzeli resno, ga poskusili razviti in videti, kam nas lahko pripelje. Pri čemer je stava seveda v tem, da bi oba pojma utegnili drug drugega osvetliti v morda nepričakovani in produktivni luči. Bolj kot primerjava obeh pojmov bo v ospredju njuna vzporedna *uprizoritev*, skozi katero bi lahko nekatere singularne, razlikujoče poteze vsakega od njiju izpostavile nekatere manj očitne, a potencialno zelo zanimive poteze drugega.

107

Freudov tekst (iz leta 1925) se začne s serijo zelo konkretnih in zelo zabavnih primerov negacije², ki jih lahko srečamo med analitičnim delom.

¹ Jean Hyppolite, »Govorjeni komentar Freudovega 'Verneinung'«, *Problemi*, Ljubljana (8-9/2010), 27-38.

² Obširneje smo o tem tekstu že pisali na nekem drugem mestu. Glej Alenka Zupančič Žerdin, »Med dvema ne«, *Problemi*, XLVIII, 8-9/2010., str. 61-84.

* Filozofski inštitut ZRC SAZU, Ljubljana

Naj navedemo dva primera: »Mislili si boste, da hočem reči nekaj žaljivega, pa tega res ne nameravam«. In potem je tu seveda najslavnejši primer, pripomba pacienta, ki je odtlej postala že tako rekoč pregovorna: »Sprašujete, kdo bi lahko bila ta oseba v sanjah. Mati *ni*.«³ V tem primeru, doda Freud, smo lahko prepričani, da gre seveda prav za mamo. Ključno pri tem je seveda to, da analizand sam, in nepričakovano, vpelje, postavi na mizo vsebino, ki jo zanika – ne gre skratka za odgovor na kakšno analitikovo vprašanje ali celo sugestijo; analizand bi lahko enostavno ne rekel tega, kar reče in hkrati zanika. Freud zato sklepa, da je tovrstna negacija pravzaprav uporabljena za to, da lahko v njenem okvirju vpeljemo in izrečemo določeno vsebino in jo hkrati ohranimo na distanci. Freud nadaljuje, da lahko iz tega izpeljemo tudi za analizo zelo uporabno tehniko, ki je v tem, da pacienta vprašamo: »Kaj se vam v tisti situaciji zdi najbolj neverjetno? Kaj vam je bilo po vašem mnenju ob tej priložnosti najbolj tuje?« Če se vaš sogovornik ujame v past in pove, kaj se mu zdi kar najbolj neverjetno, je treba verjeti prav to.

Jasno je, da pri tem ne gre za enostavno inverzijo, sprevračanje v smislu: če drugi reče »ne«, to v resnici pomeni »da«. Gre za to, da je glede na način, kako je uporabljena, negacija vsebinsko nerelevantna: vsebine ne zanika, temveč jo posreduje, podaja. V tem smislu je negacija tukaj hkrati nebitvena in absolutno bistvena.

Matrica teh primerov, ki jo koncizno formulira že Hyppolite, je torej naslednja: gre za »način predstavljanja, v katerem to, kar smo, nastopa v obliki, da to nismo«. Izrečeno je nekaj takega kot: »Povedal vam bom kaj nisem; bodite pozorni, natanko to sem.«

108

V nasprotju s tem, kar se morda zdi na prvi pogled, Freudovo postopanje ni v tem, da bi odmisлил negacijo kot nepomembno. Ne reče: pozabimo lahko na zanikanje, tu je zgolj zaradi forme, pomembna pa je vsebina. Reče nekaj drugega, namreč – in to je citat : »'ne' je znamenje potlačitve, potrdilo o izvoru, nekaj takega kot '*made in Germany*'«⁴.

³ Sigmund Freud, »Zanikanje«, *Problemi*, XLVIII, 8-9/2010, str. 7.

⁴ *Ibid.*, str. 8.

Bistvo te trditve – ki je hkrati nič manj kot bistvo psihoanalize, njeno ključno odkritje – bi lahko formulirali takole: nezavedna vsebina ni kot vsaka druga vsebina (le da je pri tem potlačena), nima enakega ontološkega statusa. Da bi to razumeli, moramo imeti pred očmi dejstvo, da je »potlačeno« potlačeno, še *preden se prvič pojavi* (kot nekaj). Prav to je tisto, na kar na primer meri Lacan v *Štirih temeljnih konceptih psihoanalize* s serijo intrigantnih postavk, kot so: »Nezavedno se nam najprej kaže kot nekaj, kar čaka na področju, rekel bi *nerojenega*«⁵; »za zev nezavednega bi lahko rekli, da je *predontološka*«⁶; »značilnost [...] prvega nastopa nezavednega [...] je v tem, da ga ontologija ne more zajeti«⁷; »nezavedno ni ne bit, ne ne-bit«⁸. Ko imamo opravka z nezavedno vsebino, imamo opravka z nečim, kar je konstitutivno potlačeno; to se pravi, da se v realnost vpiše zgolj v obliki potlačitve, kot potlačitev (in ne kot nekaj, kar najprej je, nato pa je izrinjeno, potlačeno). Zato v primeru, da se osredotočimo enostavno in zgolj na vsebino (vsebino vsebine), izgubimo prav to specifičnost (izgubimo to dimenzijo ne-povsem-biti kot sam modus biti te konkretne stvari, ki je natanko modus potlačitve). Potlačitev ni nekaj, kar bi lahko enostavno *dvignili*/odpravili in na ta način prišli do neokrnjene nezavedne vsebine/predstave. Pravzaprav Freud sam natanko to gesto opiše kot »slabo«, neoperativno *Aufhebung*, ki je na delu že v samem mehanizmu zanikanja: »Zanikanje je način, kako potlačeno vzamemo na znanje; pravzaprav je že odprava (*Aufhebung*) potlačitve, seveda pa še ni sprejetje (*Annahme*) potlačenega.«⁹

Toda povsem napak bi bilo sklepati, da bi bila prava *Aufhebung* za Freuda enostavno nekaj takega kot zavestno sprejetje potlačene vsebine. Kajti le nekaj vrstic kasneje Freud doda: »Med analitičnim delom [...] se nam pogosto posreči premagati tudi zanikanje in doseči, da pacient intelektualno popolnoma sprejme potlačeno – sam proces potlačitve pa s tem še ni odpravljen.«¹⁰ (Mimogrede: ta dva koraka lahko jemljemo kot Freudov način formuliranja Lacanove poante o specifičnem ontološkem statusu nezavednega, ki ni enostavno neka v sebi polna entiteta, na kateri bi izvajali določene operacije...)

⁵ Jacques Lacan, *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*, DTP (zbirka Analecta), Ljubljana 1996, str. 26.

⁶ *Ibid.*, str. 32.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, str. 33.

⁹ S. Freud, »Zanikanje«, str. 8.

¹⁰ *Ibid.*

Freud je na razliko med enostavnim »dvigom« potlačitve in tem, da si utremo pot skozi njo (tako, da vsaj v določeni meri delujemo z njo, z njeno pomočjo) prišel že zelo zgodaj; za to je šlo konec koncev že pri njegovi zavrnitvi hipnoze kot primerne tehnike, s pomočjo katere najprej – v stanju hipnoze – najdemo problematično potlačeno vsebino, potem pa z njo – v budnem stanju – seznanimo analizanda. Freud je skratka kmalu ugotovil, da to enostavno ne deluje zares.

To pomeni: Karkoli že utegne biti prava freudovska *Aufhebung* (kot, denimo, uspešen konec analize), je jasno, da ne more biti enostavno operacija, izvedena na potlačeni vsebini, temveč nekaj, kar aktivno vključuje samo potlačitve (proces potlačitve), jo potegne v neke vrste dialektično gibanje, jo uporablja proti njej sami; pri čemer je v tem primeru dialektično gibanje gibanje, ki ohranja in deluje s tistim, kar ni ne bit ne ne-bit, se pravi z nečem, kar ne šteje (kar ne šteje niti »za nič«).

Če se zdaj ozremo k Heglu in njegovem ponavljajočem vztrajanju na tem, da *Aufhebung* pomeni hkrati zanikati in ohraniti, ali nas ne zbode v oči, da se *Verneinung* kaže kot skoraj komično (mehanično) utelešenje prav te definicije? Definirano kot »način, kako potlačeno vzamemo na znanje«, pri čemer pa »tisto, kar je pri potlačitvi bistveno, vztraja še naprej«, se funkcioniranje *Verneinung* dejansko prikazuje kot komedija *Aufhebung* (potlačitve). Ali to tudi dejansko je? Ali pa prej ustreza temu, kar Hegel imenuje »abstraktna negacija«?

Na prvi pogled se zdi, da je tako. Abstraktna negacija je v Heglovi *Logiki* definirana kot tisto, kar določena Bit *ni*. In vidimo lahko, kako to odmeva skupaj s Freudovskim »to je tisto, kar jaz nisem«. (Na primer: »nisem oseba, ki vas hoče užaliti.«) Dejansko bi lahko rekli, da je v obeh primerih to, kar določena bit je, za svojo določenost odvisno od tega, kar *ni*. Vendar pa hkrati prav tako takoj vidimo, da pri *Verneinung* to pomeni nekaj malce drugega kot pri Heglovi abstraktni negaciji. Hitro rečeno: tisto, kar nisem (za kar rečem, da nisem), me ne določa le negativno, temveč tudi samo po sebi, direktno. Na nek način *sem* prav tisto, za kar pravim, da nisem. Dejansko smo tu (v Freudovem branju) bližje »negaciji negacije«.

V tem smislu je *Verneinung* že neka *Aufhebung* (pa čeprav »lažna«) in ne enostavno abstraktna negacija. Lahko bi tudi rekli: nezavedno je strukturirano kot lažna *Aufhebung*. Druga pomembna stvar pa je naslednja: če *Verneinung* tako

nastopa kot lažna *Aufhebung*, medtem ko naj bi analiza pripeljala do prave *Aufhebung*, pa ne smemo pozabiti, da je *Verneinung* hkrati prav tisto, izhajajoč iz česar se analiza sploh šele lahko razvije v smeri, ki bo dejansko naredila nekaj s samo potlačitvijo. Oziroma, z drugimi besedami: »resnična«, prava *Aufhebung* se nujno začne kot »lažna«, nujno se začne kot komedija same sebe. Freudov praktični in teoretični preboj je bil natanko v tem, da je to komedijo (ki poleg zanikanja vključuje tudi lapsuse, sanje, vice...) vzel resno. In nekaj podobnega bi morda lahko rekli tudi za Hegla: ali ni *Fenomenologija duha* pravzaprav *Komedija duha*, obravnavana z vso filozofsko resnostjo?¹¹

Ta dvoumnost *Verneinung* (dejstvo, da nastopi kot komedija *Aufhebung*, ki pa v sebi že nosi pravo *Aufhebung*) postane še očitnejša, če postavimo bok ob bok naslednja momenta Freuda in Hegla. V primeru *Verneinung* je sam indiferentni, univerzalni simbol negacije nosilec določene vsebine, je *nosilec* »madeža« singularnega, razlikujoče poteze oz. znamenja, podobnega oznaki »*made in Germany*«. (»Ne« je tisti, zaradi katerega ta ali ona vsebina ni enostavno indiferentna; hkrati pa je sam ta »ne« na nek način obarvan z rečjo, katere »ne« je.) Kar je tu *ohranjeno* (in kar se tu šele prvič pokaže) od te posamezne vsebine (ki je »mati«), je neka njena *specifična lastnost* – namreč lastnost *potlačenega*. Z drugimi besedami, kar Freud potegne iz tega konkretnega primera *Verneinung* ni: »oh, toda v resnici je bila mati« (kot da bi bilo to nekaj na sebi strašno pomenljivega), temveč: »tu se je pojavilo nekaj, kar pripada redu potlačitve«. ¹² Kar potegne iz tega skratka ni enostavno ta ali ona stvar (»mati«), temveč neka njena posebna značilnost, *lastnost* (»potlačeno«).

In naravnost fascinantno je, kako podobna temu je konfiguracija, v kateri v *Fenomenologiji duha* pride do prve *Aufhebung*, ko je na torišču zaznave »odpravljen« izhodiščna zagata čutne gotovosti:

Tisto tole je torej postavljeno kot *ne tole* ali kot *odpravljen* [*aufgehoben*]; in s tem ne [kot] nič, temveč določeni nič ali *nič neke vsebine*, namreč *tegale*. Čutno je

¹¹ Prav nič čudnega ni torej, da je nemalo naslovov poglavij oziroma razdelkov v *Fenomenologiji duha* takšnih, da bi odlično delovali kot naslovi komedij: »Gospodar in hlapec«, »Nesrečna zavest«, »Ugodje in nujnost«, »Zakon srca in blaznost samoveljčja«, »Prenarejanje«, »Lepa duša«...

¹² »Mati« postane zanimiva za analizo zato, ker je zaznamovana s potlačitvijo in ne obratno (kar bi pomenilo: potlačena je zato, ker je »mati«.)

potemtakem samo še navzoče, toda ne, kot naj bi bilo v neposredni gotovosti, kot menjeno posamezno, temveč kot obče ali kot to, kar se bo določilo kot *lastnost*. Odpravljanje [*aufhebung*] predoči svoj resničnosti dvojni pomen, ki smo ga videli na negativumu; je *negiranje* in *shranjanje* obenem.¹³

Z drugimi besedami – če začnemo pri *Verneinung* –, obstajata dva načina, kako razumeti kombinacijo negiranja in ohranjanja. Najprej je tu »indiferenten« način, ki nam omogoča intelektualno funkcionirati tudi v prisotnosti procesa potlačitve. V službi »intelektualne funkcije« je *Verneinung* enostavno način, kako nekaj izrečemo brez konsekvenc (bistvo potlačitve vztraja še naprej). Toda če nanjo pogledamo z druge perspektive (in to je Freudova perspektiva), vidimo, da je *sama* ta indiferentnost uspela pred nas postaviti, proizvesti določeno značilnost opuščene/zanikane izhodiščne vsebine – značilnost, ki ni bila enostavno tam že v izhodišču, kot nekaj, kar bi bilo mogoče razbrati v sami tej vsebini.

Ohranjeno je torej nekaj, kar se je pokazalo (oziroma natančneje, kar je začelo biti nekaj ali del nečesa) šele v samem procesu negacije zadevne vsebine. Ne gre za to, da je ohranjena ena od lastnosti »izhodiščnega« objekta, objekta, ki ga doleti zanikanje (»mati«); prej gre za to, da se določena bistvena lastnost tega objekta pojavi šele tu, na tej stopnji. Vidimo torej lahko, da čeprav se začne kot komedija *Aufhebung* (ali pa morda prav zato, *ker* se začne kot komedija), se *Verneinung* izkaže za nekaj mnogo manj površinskega in mnogo bolj daljnosežnega, kot je bilo sprva videti.

To pa nam omogoča postaviti vprašanje, ali ne bi mogli tudi v sami (heglovski) *Aufhebung* videti nečesa bistveno dvojnega: namreč videti jo ne le kot gibanje (»operacijo«), temveč tudi kot modus biti nečesa, kar nima nobene biti zunaj samega tega gibanja (ali »operacije«). Z drugimi besedami, in v tej perspektivi, vprašanje *Aufhebung* ni zgolj ali enostavno vprašanje izida (tj. vprašanje, kaj ostane po tej »operaciji«), temveč tudi vprašanje nečesa, kar ji je inherentno, imanentno: kaj natanko je tisto, kar ta spekulativna, dialektična »operacija« zgrabi, »zapopade« (»pojmi«) in čemur da določeno formo biti, z in *znotraj* svoje lastne strukture in gibanja? Kaj je tisto, kar (na vsaki stopnji) »ohranja« – kaj je status tega nečesa? Ali ne gre tudi tu za nekaj v biti, kar ni na način biti,

¹³ G.W.F. Hegel, *Fenomenologija duha*, prev. Božidar Debenjak, DTP (zbirka Analecta), Ljubljana 1998, str. 69.

nekaj *nerojenega*, kar ne toliko čaka, da bo rojeno, kot vpliva na in oblikuje bit tistega, kar *je* rojeno? Ali ne bi mogli reči, da prav zato, ker vključuje ta tretji element (ki ga po definiciji »ontologija ne more zajeti«, čeprav je neločljiv od biti), vsaka naslednja stopnja v dialektičnem procesu prinese na plan določeno resnico prejšnje? Ta element ni resnica, ki jo razodene naslednja stopnja, temveč je prej nekaj takega kot *gledišče* (točka pogleda), iz katerega se razodene določena resnica. Prav tako ni nekakšen metonimični objekt, ki bi kot tak poganjal dialektično gibanje naprej, ker bi bil sam edina točka, ki je to gibanje ne more odpraviti, *aufheben*. Gibanje *Aufhebung* se ne poganja *za* tem elementom/točko, kot bi ga lovilo in si ga prizadevalo zajeti, prej gre za to, da je samo to gibanje *generirano* na tej točki oz. iz te točke (ki ji hkrati da edino formo). Generirano je na točki zevi duha, ki v heglovski zastavitvi nastopa v obliki ponavljajočega se *razcepa* realnosti duha *na dvojje* – k čemur se še povrnemo. Ne gre skratka toliko za nekaj, kar *ostaja* (kot v svojih interpretacijah to bereta na primer Derrida in Nancy¹⁴), ne gre za nekaj, česar duh v svojem gibanju ne more prebaviti in utekočiniti, temveč gre za nekaj, kar strogo vzeto šele nastaja v tem gibanju – nastaja kot njegov lastni heteronomen element.

Obe orisani perspektivi na *Verneinung* bi lahko formulirali tudi kot dve različni vrsti vednosti. Po eni strani »neuporabna«, ne-operativna vednost – vednost, ki, čeprav je pravilna, nima nobenih implikacij ali konsekvenc. Na drugi strani pa vednost kot resnica, vednost o sami negativnosti, ki to vednost proizvaja.

Toda kaj natanko je »lažno« na pravilni vednosti; kaj je tisto, ker nekaj, kar v osnovi ni »napačno« (temveč ustreza dejstvu), vendarle dela za »lažno«?

V še enem svojih kratkih, a izjemnih tekstov se Freud ustavi ob fenomenu ti. *fausse reconnaissance* (»napačni spomin«). Ta tekst nam lahko učinkovito pomaga določiti zelo natančno razliko med »napačnim« in »lažnim«, ki je – to je naša teza – prav tako ključna za Hegla. Poleg tega ima fenomen *fausse reconnaissance* strukturo, ki je homologna strukturi zanikanja, čeprav nastopa v obliki afirmacije, pozitivne zatrditve.

¹⁴ Glej na primer Jean-Luc Nancy, *La remarque spéculative: Un bon mot de Hegel*, Galilée, Paris 1975.

Najprej preberimo prvi odstavek Freudovega teksta – navajamo ga v celoti, ker gre tudi za lep primer tega, kar bi lahko imenovali Freudovo *dialektično* postopanje v analizi:

Med analitičnim delom se pogosto zgodi, da pacient poročanje o dejstvu, ki se ga je spomnil, pospremi z opombo: '*To sem vam vendar že povedal*', medtem ko smo sami povsem prepričani, da te pripovedi od njega še nikoli nismo slišali. Če pacientu ugovarjamo, potem bo pogosto energično zatrjeval, da je v to prepričan, da je pripravljen prisesti itd.; v isti meri pa se bo okrepila tudi naša prepričanost, da smo slišali nekaj novega. Ravnali bi povsem nepsihološko, če bi hoteli takšen spor rešiti z merjenjem moči in argumentiranjem. Znano je, da takšen občutek prepričanosti o zanesljivosti lastnega spomina nima nobene objektivne vrednosti, in ker se mora eden od oponentov nujno motiti, bi utegnili paramneziji zapasti tako zdravnik kot analiziranec. Pacientu to priznamo, zgladimo spor in odložimo njegovo rešitev na kakšno kasnejšo priložnost.¹⁵

To se bere skoraj kot začetek dialektike »gospodarja in hlapca«: resnica lahko nastopi zgolj skozi odlog (odločitve o tem, kdo ima prav in kdo ne), tako, da se stvari začnejo gibati in v tem gibanju proizvedejo svojo lastno resnico (ki ni enostavno tam že v izhodišču). Nobenega izmed obeh prepričanj ne smemo »ubiti« (poraziti), če želimo priti do resnice tega, za kar pravzaprav gre. Poleg tega bo resnica izšla iz razvitja »napačnega« prepričanja (v Heglovem primeru iz razvitja hlapčeve pozicije), medtem ko vztrajno zatrjevanje, da imamo prav, lahko konča le kot prazna, neuporabna, indiferentna vednost (brez konsekvenc). (Pri Heglu to pomeni: če se boj konča s smrtjo enega od obeh protagonistov, slednja »puščata drug drugega prostega le neprizadeto, kot reči«¹⁶).

114

Toda kar nas tu predvsem zanima, je *logika* fenomena »napačnega spomina« (ki vključuje reči kot so *déjà vu*, *déjà éprouvé*, *déjà entendu*, *déjà raconté*), kajti ta logika je dejansko presenetljivo podobna logiki, ki je na delu pri *Verneinung*. Da bi bilo to kar najbolj očitno, bi zadeve lahko formulirali takole: kot v primeru *Verneinung* tudi tu potlačitev vztraja *ne* enostavno *navkljub sprejetju potlačene*ga, temveč natanko s *pomočjo* tega sprejetja. (Nekaj zatrdim, afirmiram, vendar

¹⁵ Sigmund Freud, »O fausse reconnaissance ('*déjà raconté*') med psihoanalitičnim delom«, *Spisi o psihoanalitični tehniki*, DTP (zbirka Analecta), Ljubljana 2005, str. 168.

¹⁶ Hegel, *Fenomenologija duha*, str. 106.

v modusu spomina na že izvršeno sprejetje.) Sedanji, so-dobni »dogodek« nezavednega (nenadna, nepričakovana najdba) nastopi v obliki spomina na že izvršeno dejstvo (na nekaj, kar se je že zgodilo in kar je zato videti ne kot najdba, temveč kot »ponovna najdba«), se pravi kot nekaj, kar nas tako rekoč ne zadeva več neposredno). Kar je pravkar vzniknilo, motrimo kot pripadajoče nekemu drugemu času (ali časovnosti). V to strmimo (je tule, pred našim nosom), a to vidimo, kot da prihaja od daleč, kot tuje in indiferentno. *Fausse reconnaissance* na ta način in paradokсно ohranja *tujost* tega, kar se je ravno kar pojavilo, s pomočjo samega *občutka prepoznanja* in domačnosti. Lahko bi tudi rekli, da tujost/zunanost le-tega ohranja tako, da stvar odreže od njene možne artikulacije v sedanjosti (in sedanjiku): kajti ta artikulacija že prvič nastopi kot svoj lastni spomin. In Freudova poanta je tudi v tem primeru ta, da je stvar, ki nam nastopi na ta, »potujen«, indiferenten način, navadno nekaj bistvenega.

A tudi tu ne smemo zagrešiti napake, da bi vse projicirali enostavno v (travmatično) vsebino, kot da bi bila ta vsebina neka polna bit, pred katero se subjekt brani, ščiti in ograjuje. Prej moramo sam ta ščit vzeti kot sam način biti »nerojnega« oz. te specifične vsebine, kot njegovo avtentično manifestacijo. Nimamo skratka opravka z nečim, čemur bi neka druga instanca branila, da se artikulira kot prezenca in v sedanjiku; to ji preprečuje *njen lastni* paradokсни ontološki (ne-)status; (to je natanko razlika med nezavednim, razumljenim kot subjektovo nezavedanje nečesa, in nezavednim v močnejšem, Freudovem pomenu besede, ki aktivno ustvarja različne tvorbe nezavednega). To je razlog, da lahko nastopi/»je« samo kot nekaj, kar prekinja, »diskontinuira« prisotnost in sedanji čas. Prav tako ni nekaj, kar bi bilo »vselej-že« potlačeno – kot da potlačeno v neki nedostopni preteklosti oziroma v modusu »transcendentalne konstitucije«; modus »vselej-že« ne opiše primerno ontološkega statusa te reči: ne gre za to, da ne more biti nikoli prisotno, so-dobno, se dejansko zgoditi, oziroma da nikoli ne more nastopiti (kot bit) – prej gre za to, da se ves čas dogaja, toda dogaja se prav kot *diskontinuiteta* (sedanjega in biti). Nastopa kot zaplet, torzija (pričujoče) biti kot take.

115

V razmerju do *fausse reconnaissance* je torej ključno poudariti naslednje, kar smo izpostavili že ob *Verneinung*: ne gre zgolj za način, kako nekaj zadržimo (nazaj), držimo odrezano od realnosti kljub temu, da to prepoznamo (oz. prav skozi to); nič manj ni način, kako tisto potlačeno *pripada* prav tej realnosti (in vpliva na samo njeno strukturo).

Zaslon »napačnega spomina« oziroma »ne« *Verneinung* ni nekaj, kar posreduje med mojo zavestjo in rečjo (npr. »mati«); bolj deluje tako, da nekaj, kar se začne kot (gola) misel (na mater) naredi za stvar: jo »i-mediatizira«, naredi neposredno. Če so reči zmeraj posredovane s tem, da jih mislimo (so misli), pa smo tu priča drugačnemu procesu, oziroma istemu procesu z druge smeri: procesu, v katerem misel postaja stvar. In vzeti jo moramo kot tako, ji slediti iz te točke, namesto da jo poskušamo prepričati (in sebe z njo), da je »zgolj misel« (oz. zgolj napačen spomin). Napačen spomin je objektivna in neposredna prisotnost te reči – bolj »objektivno prisotna« ta reč ni in ne more biti nikoli.

Fausse reconnaissance ni način, kako nekaj (kar bi bilo v svoji neposredni prisotnosti preveč travmatično) posredujemo z ekranom napačnega spomina. Prej gre za to, da napačni spomin je neposredna prisotnost tega (je povnanjenje, heglovska *Entäußerung*) bistva travmatičnega spomina oz. travmatičnosti same).¹⁷

Ta gesta ali zamik perspektive je seveda zelo heglovski. Če se zdaj na hitro ozremo k Heglovi dialektiki gospodarja in hlapca, čemu bi v njej ustrezala Freudova gesta branja *Verneinung* oz. napačnega spomina? Ustrezala bi sledečemu Heglovemu opisu tega, kaj predpostavlja boj na življenje in smrt: »njegovo bitje se mu predočuje kot neko drugo, je ven iz sebe, odpraviti mora svoje izsebstvo«¹⁸. To nastopanje našega bistva v obliki »zunanjega drugega« je natanko sama forma *Verneinung*. Gesti »negacije« ne ustreza – kot bi nas lahko mikalo pomisliti – tiisto moment, ko udarim po drugem, da bi ga izničil (ubil), temveč sama mizanscena, ki jo implicira ta konfiguracija: samozavedanje je razcepljeno na dvoje in moje bistvo nastopa kot samostojna bit.

Toda – in v tem je Heglova genialnost – poanta ni enostavno v tem, da čeprav se kaže kot zunanja, neodvisna bit, je v resnici le »projekcija« (v zunanost) notra-

116

¹⁷ Prav to, ta razsežnost, gre navadno v izgubo, ko poskusimo psihoanalizo združiti s kognitivnimi znanostmi ali pa jo v njihovem imenu kritizirati. Tako na primer Catherine Malabou (*Les nouveaux blessés*, Bayard, Paris 2007) psihoanalizi očita, da ni zmožna misliti neposrednosti travme, da materialno realnost postavlja v drugi plan, tako da lahko nastopi kot zares travmatična šele kot posredovana s psihično realnostjo. Toda pri psihoanalizi ravno ne gre za to, kaj je posredovano s čim, oz. da se »prava realnost« konstituirala šele prek psihične realnosti, ampak gre za odkritje te nove dimenzije, ki ni zvedljiva na nobeno od njiju. »Novi materializem«, kot ga v omenjenem delu zagovarja Malabou, pa ravno spregleda neko ključno dimenzijo same materialne realnosti, ki jo je odkril prav Freud.

¹⁸ Hegel, *Fenomenologija duha*, str. 105.

njega bistva enega in edinega samozavedanja. (In seveda ne gre za to, da bi se morali »prepoznati« v tem drugem.) Nasprotno, Heglova poanta je, da ima ta zunanost svojo lastno realnost, obstaja kot drugo bitje. (Podobno Freud v primeru zanikanja, ki ga navaja – »Mislili si boste, da hočem reči nekaj žaljivega, pa tega res ne nameravam« – ne zaključi razprave tako, da pribije: »toda to ste vi, vi me želite užaliti«. Oziroma: »Ta vaš spomin je napačen, tega mi niste še nikoli prej povedali«. Ne poskuša zanikati realnosti tega, kar se tu pojavi. Namesto tega jo vzame takšno, kot se pojavi, in ji sledi od tod naprej.) Zato – če se vrnemo k Heglu – slednji vseskozi in močno vztraja na strukturi podvojitve in dvojnega pomena (*Verdopplung* in *Doppelsinn*)¹⁹: dvojno gibanje ene reči kot gibanje dveh reči, ki je samo še enkrat podvojeno.

To gibanje samozavedanja v odnosu do drugega samozavedanja pa je bilo na ta način postavljeno kot *početje enega*; toda to početje enega ima samo podvojen pomen, da je prav tolikanj *njegovo početje* kot *početje drugega*; zakaj to drugo je prav tako samostojno, v sebi zaključeno, in v njem ni ničesar, kar ni po njem samem.²⁰

To je tudi razlog, zakaj bi bilo »enostransko početje brez haska; kajti kar naj se zgodi, lahko nastane le po obeh«.²¹

Ali ni to hkrati tudi dober način, kako brati Freuda? Zanikanje, negacija vpelje dve simetrični realnosti, ki sta obe realni; ker je ena »napačna«, ni zato nič manj realna (del realnosti). Prav tako pa je ključno poudariti, da nezavedno ni enostavno ena od teh dveh realnosti (tako kot »gospodarja« in »hlapca« ne moremo brati kot »zavednega« in »nezavednega«, oziroma hlapca kot nezavedne resnice gospodarja). Nezavedno ni ena izmed teh dveh realnosti, temveč tisto, kar ju *dela za dve* in kar ju (s svojimi tvorbami) povezuje v sami njuni (logični in realni) nekompatibilnosti. Subjekt nezavednega ni tisti, ki skrivaj misli na mamo, ampak subjekt mehanizma zanikanja; oziroma, če vzamemo enostavno konfiguracijo (ki jo v izhodišče *Fenomenologije duha* postavi tudi Hegel): nekaj hočem reči, a dejansko rečem nekaj drugega. Nezavedno ni enostavno razlika med tem, kar hočem povedati in tem, kar dejansko rečem, temveč se nanaša na »(delovni) proces«, ki se odvija vmes med tem dvojim in ki ga ni mogoče zvesti na nobeno

¹⁹ »To dvosmiselno odpravljanje [*Aufheben*] njegove dvosmiselne drugobiti je prav tako dvosmiselna vrnitev v *samega sebe*.« *Ibid.*, str. 103.

²⁰ *Ibid.*, str. 103 (zadnji poudarki so naši).

²¹ *Ibid.*, str. 104.

od obeh strani, ki ju zasedata eno subjekt (ki nekaj hoče reči) in drugo, denimo, Freud (ki se postavi tja zunaj, k besedam, k temu, kar je izrečeno).

Psihoanaliza seveda postopa tako, da rokuje, dela z dvema realnostma oz. dvema tekstoma (latentni – manifestni): pojave, kot je *Verneinung* vzame resno in sledi, celo okrepi razcep, ki ga vpeljejo v pripoved. V tem razcepu vidi znamenje antagonizma, ki ni enostavno antagonizem med dvema vpletenima stranema, temveč antagonizem, ki strukturira samo polje, v katerem nastopita. Prav zato ni dovolj ugotoviti, katera stran ima prav. Vprašanje, kdo ima prav, se celo izkaže za precej irelevantno. Tako kot pri Heglu. Kar šteje, je, da določena vednost zasede določeno mesto (mesto resnice), in s tem spremeni način, kako potlačitev pripada (je del) realnosti tega, kar je. (In lahko bi rekli, da prav to pri Heglu naredi *Aufhebung*.²²) Če gola odstranitev potlačitve (vpis potlačene vsebine v zavestno realnost) ne spremeni veliko, je razlog v tem, da ne uspe locirati in imenovati točke potlačitve v sami tej realnosti, ki je točka nezavednega. Drugače rečeno, ključna nikoli ni enostavno rekonstrukcija druge, potlačene zgodbe, temveč delo v smeri obkrožitve tiste točke v *sami prisotni realnosti*, ki aktivno vzdržuje/zahteva potlačitve (določenega aspekta te realnosti). Zgolj tedaj se dejansko lahko spremeni način, kako je ta realnost določena.

Za konec še na kratko povejmo, kako bi bilo to mogoče navezati na Heglovo *Aufhebung*.

Kaj je temeljna operacija *Aufhebung*? Nekaj in njegovo drugo poveže v isti biti. A ne tako, da bi ju združila, zaobjela v večjo celoto, ki vsebuje oba, temveč prek kvalitativne spremembe, ki njuno razmerje »imediatazira« (naredi za neposredno) z gledišča, ki ga proizvede samo njuno protislovje oz. antagonizem.

Kar *Aufhebung* ohranja, je nekaj na stvari, kar ne pripada redu biti, a vendarle spada k njej (ukrivlja in določa njeno strukturo). In tega ne ohranja v smislu, kot nekaj vzamemo in konzerviramo (kot bi to položili v škatlo in nato v njej prenesli na naslednjo dialektično stopnjo); to nekaj ohranja tako, da ga aktivira in postane samo forma njegove aktivnosti (ali sile). *Aufhebung* aktivira oz. je aktivacija

²² Kot lahko preberemo v znameniti »opombi o *Aufhebung*«: »Bit in nič sta isto; zato, ker sta isto, nista več bit in nič in sta določena drugače«. G.W.F. Hegel, *Znanost logike I* (prev. Zdravko Kobe), DTP (zbirka Analecta), Ljubljana 1991, str. 87.

same točke, ki ločuje dve realnosti (takšni točki ločitve, razcepa, sta *Verneinung* ali pojavitev napačnega spomina), vpreže jo v delo; ločitev oziroma razcep med dvema realnostma ne izgine, pač pa na ta način postane prizorišče/posrednik, ki proizvede njuno neposrednost, s tem pa spremeni sam način, kako sta določeni.